

Kvinnorna i maktens korridorer – en omvälvande samhällsförändring

Allt fler kvinnor arbetar som chefer eller specialister i offentlig sektor. Våra beräkningar visar att denna utveckling fortsätter, skriver Bengt Göran Emtinger och Claes Stråth som skrivit en ESO-rapport om kvinnors förändrade positioner i arbetslivet.

Låt oss föreställa oss att några få procent av kvinnorna i Sverige har en högre utbildning och mer än hälften är hemmafruar och sköter hem och barn. Männens förvärvsarbetar och dominerar i höga samhällsställningar. Landshövdingar, präster och poliser, alla är män. I yrken som ingenjör, arkitekt och domare finns ett fåtal kvinnor. Av läkare, rektorer och riksdagsledamöter är en av tio kvinnor.

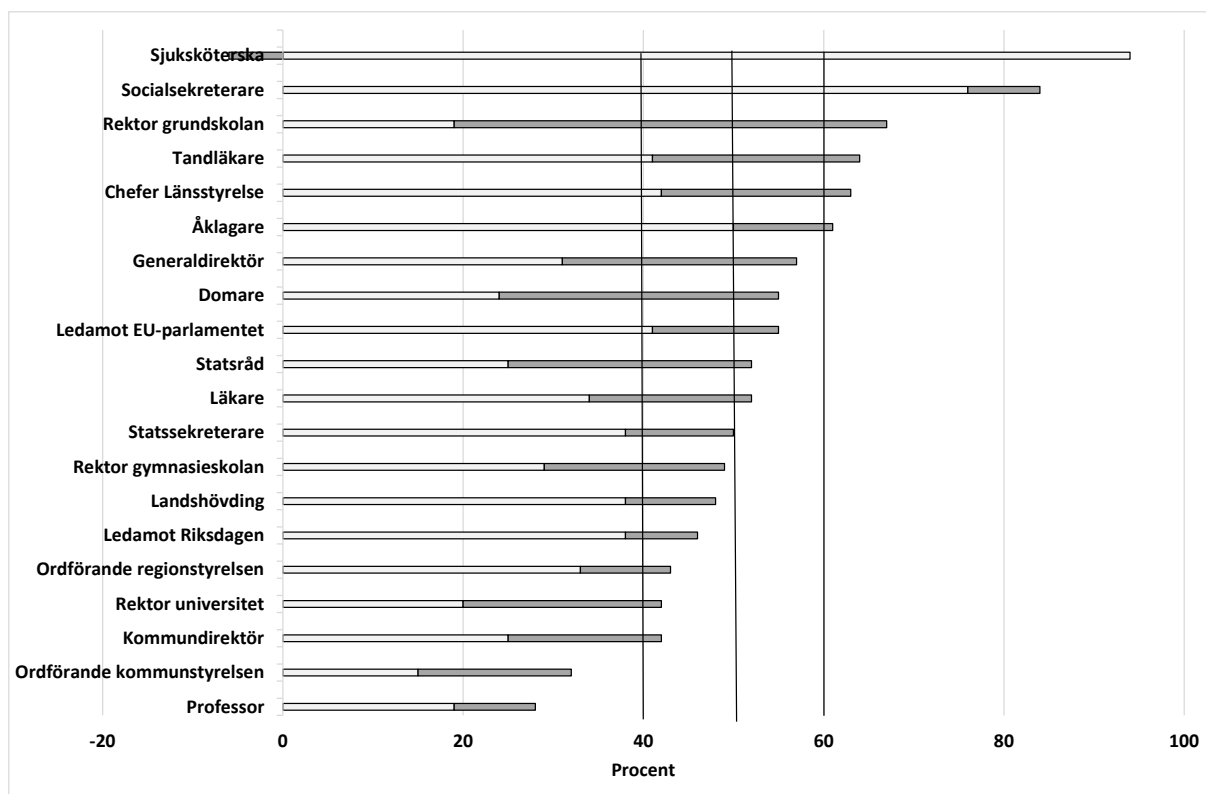
Så såg samhället ut i mitten av 1960-talet. Sedan dess har det skett en omvälvande förändring av jämställdheten. I en publicerad ESO-rapport i juni 2020, *”Jämställdhet räknas”*, gör vi en kartläggning av inflytelserika positioner med betydelse för medborgarnas trygghet och välfärd.

Den faktabaserade rapporten visar att kvinnornas andel i ledande politiska uppdrag och som chefer och specialister i staten, regionerna och kommunerna har ökat i både ett längre och kortare tidsperspektiv. Sammanlagt i den offentliga sektorn är i dag andelen kvinnor i chefsposition 66 procent och andelen kvinnliga specialister 73 procent. Specialist är yrken som vanligtvis kräver en längre högskoleutbildning.

Stor förändring inom maktpositioner

Vi har följt könsfördelningen över tid vid två mätår, där det senare året i regel är 2019 och det första minst tio år tidigare. Det är yrken med ”toppositioner” som generaldirektör och professor. Det är också yrken med expertmakt som sjuksköterska och med myndighetsutövning som socialsekreterare. Utvecklingen visas i nedanstående diagram.

Det första mätåret var kvinnornas andel över 40 procent i 5 av 20 yrken och ledande politiska uppdrag. År 2019 var kvinnornas andel över 40 procent i 18 yrken och ledande politiska uppdrag varav över 50 procent i 11 positioner. Spannet 40–60 procent är ett vedertaget mått på jämställdhet. Stora förändringar har skett för rektorer, kommundirektörer, tandläkare, domare och chefer inom länsstyrelser. Sjuksköterska är det enda yrke där andelen kvinnor har minskat, från 94 till 88 procent.

Det senare året är i regel 2019 (slutet på den mörka stapeln) och det första minst tio år tidigare (slutet på den ljusa stapeln). Källor: SCB, Arbetsgivarverket och årsredovisningar (Författarnas egen bearbetning)

Politiska reformer har lagt grunden

Den förändrade könsbalansen inom makt och inflytande har inte skett i något vakuum. Från 1960-talet inleds en period med politiska reformer som lade grunden till ett mer jämställt samhälle. Det handlade om utbildning, särbeskattning, barnomsorg och föräldraledighet samt lagstiftning som gav kvinnor och män lika rättigheter. Det var också en tid då kvinnorörelsen gjorde sitt intåg och drev på de politiska besluten. Yrken som präst och polis, som tidigare var stängda för kvinnor, öppnades. Mellan 1970 och 1990 stod kvinnorna för nästan hela ökningen av arbetskraften i samhället.

Kvinnorna tar vara på utbildningsexpansionen

Under 1960-talet mångfaldigas antalet som tar studenten och examineras vid universitet. Samtidigt ökar andelen kvinnor i dessa examina. I mitten av 1980-talet passerar kvinnorna männen i antal högutbildade. Kvinnor klarar sig bättre än män på samtliga utbildningsnivåer. Kvinnorna utgör sedan länge två tredjedelar av dem som avlägger examen vid universitet och är i dag i majoritet inom 45 av 55 examensområden. Fram till 2035 beräknas utbildningsgapet mellan könen öka ytterligare.

Minskade löneskillnader mellan kvinnor och män

Sedan 1990-talet har lönerna generellt ökat mer för kvinnor än för män. Under de senaste tio åren har högskoleutbildade kvinnor haft bättre löneutveckling än högskoleutbildade män i alla sektorer på arbetsmarknaden. Vår analys visar att kvinnor har lika eller högre lön än män i allt fler yrken som specialist. I kommunerna är den genomsnittliga standardvägda

löneskillnaden nu på promillenivå. Också inom staten är det nästan ingen löneskillnad mellan kvinnor och män när man tar hänsyn till arbetets innehåll och svårighetsgrad.

Långt framme i internationella jämförelser

Sverige ligger bland de främsta i fem färskta internationella jämförelser om makt och inflytande. En rapport 2019 från EU-kommissionen jämför jämställdheten inom beslutsfattande på åtta områden mellan de 28 EU-länderna. Sverige hör till de tre länder där andelen kvinnor är högre än EU-genomsnittet på samtliga åtta områden. Sverige har högst position av EU-länderna vad gäller kvinnors andel i nationellt parlament och regionala församlingar, samt tredje plats för andel kvinnor i de största börsbolagens styrelser.

Historiskt könsskifte inom samhällsmakten

Vad händer framöver? Stannar utvecklingen av eller kommer den att fortsätta? Våra beräkningar visar att utvecklingen fortsätter. I ESO-rapporten jämför vi en yngre och en äldre åldersgrupp i yrken som chef och specialist. Den visar att kvinnornas andel är högre i den yngre åldersgruppen än i den äldre. Flera traditionellt manliga yrken blir kvinnliga, exempelvis läkare, veterinär, domare, åklagare, präst och finansanalytiker. Analysen talar för att kvinnorna inom tio år kommer att vara i majoritet i sex av tio yrken som chef och specialist.

Det ojämsställda regeringskansliet

Det är intressant att iaktta den politiska debatten och statliga utredningar om könssammansättningen i börsföretagens styrelser och koncernledning. Utvecklingen inom den statliga sektorn har inte uppmärksamats på samma sätt. Regeringskansliet med 4 700 anställda utgör en betydande del av den offentliga makten i Sverige. Regeringskansliets mål är en jämn könsfördelning på alla befattningsnivåer. Av cheferna är 54 procent kvinnor och av de anställda 62 procent. I två departement är över 70 procent kvinnor. Liknande gäller inom statliga myndigheter. Sex av tio högutbildade är kvinnor, en omvänd könsbalans på mindre än 20 år. I fyra av tio statliga myndigheter är andelen kvinnor i chefsposition över 60 procent.

Bland politiker och på myndigheter som ansvarar för jämställdhet finns en tydlig obalans mellan könen. Av 18 ministrar som haft ansvar för jämställdheten har 16 varit kvinnor. I dag har sju ministrar, samtliga kvinnor, ansvarsområden med stor betydelse för jämställdheten. Riksdagspartiernas jämställdhetspolitiska talespersoner är kvinnor. Inom arbetsmarknadsdepartementets jämställdhetsenhet är andelen kvinnor över 80 procent. Inom Jämställdhetsmyndigheten är andelen 75 procent och i myndighetens ledningsgrupp är samtliga kvinnor.

Politiska reformer har medverkat till en framgångsrik utveckling av jämställdheten under de senaste 60 åren. Den traditionella bilden av kvinnors positioner i arbetslivet har förändrats. Politiken på statlig och kommunal nivå står nu inför flera vägval. Två av dessa är:

- Ökat fokus på unga mäns utbildning, som är en förutsättning för att klara kompetensförsörjningen i kunskapssamhället.
- Ska frågan om jämställdhet innebära samma möjligheter eller lika utfall 50–50 för kvinnor och män? Uppfattningen om lika utfall kommer till uttryck på regeringens hemsida om det jämställdhetspolitiska delmålet ”En jämn fördelning av makt och inflytande”. Ska kvotering och positiv särbehandling ske inom arbetsliv och utbildning?

Bakgrund

Debattartikel i Dagens Samhälle

Detta dokument är färdigställt 30 november 2020 och bygger på en debattartikel publicerad i tidskriften Dagens Samhälle under vinjetten Perspektiv i pappersupplaga 27/2020 och i digital form 4 september 2020. Diagrammet finns enbart i den digitala versionen. Det är en fördjupande text, som syftar till att ge perspektiv på en fråga. Texten i detta dokument är densamma som i debattartikeln. Redaktionell bearbetning har skett genom tillägg av underrubriker och ändrad textlayout.

ESO-rapport

(2020:2) "Jämställdhet räknas" är en ESO-rapport om kvinnors förändrade positioner i arbetslivet. Rapporten finns i fullversion samt som sammanfattning på svenska och engelska. Rapporterna ligger öppna på ESO:s hemsida.

Expertgruppen för Studier i Offentlig ekonomi (ESO) är en kommitté under Finansdepartementet.

Skribenter

Bengt Göran Emtinger

Senior samhällsanalytiker, tidigare vid Socialstyrelsen och Region Östergötland

Claes Stråth

Utredare inom arbetsmarknadsområdet, tidigare generaldirektör vid Medlingsinstitutet